

Пожарская Н. М., методист высшей категории, Национальный технический университет Украины "Киевский политехнический институт" (Украина, Киев), natali.pozhar@gmail.com

Становление субъекта образовательной политики: от субъективности к субъектности

Начало XXI века открывает новую страницу в развитии и превращении всех сфер общественного существования, в том числе и системы образования государства. Успешность таких превращений зависит от того, какое направление будет избрано для развития этих действий.

В статье рассматриваются особенности образовательной политики через определение степени взаимодействия и влияния основных ее субъектов. Выясняется роль инверсии, которая в современном образовании состоит из субъективной замены местами целей и средств. Автор обосновывает необходимость гармоничного сочетания влияния разных субъектов политики на качество образования, которое является необходимым условием обеспечения демократического развития общества, консолидации всех его институций, гуманизации общественно-экономических отношений и формирования новых жизненных ориентиров личности. В итоге состоятся оцутимые позитивные изменения в социально-экономической и политической жизни страны, развития науки и культуры. Ярким примером первых позитивных шагов в этом направлении, по мнению автора, есть принятие Закона Украины "О высшем образовании".

Ключевые слова: образовательная политика, субъекты образовательной политики, субъективность, инверсия, субъектность.

* * *

УДК 37.011:37.014

Сакун А. В.

кандидат філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник Інституту
обдарованої дитини НАПН України
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

КРЕАТИВ СИНЕРГЕТИКИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається проблема включення синергетики у формування сучасних соціальних інститутів – науки і освіти. Показано, що синергетика сприяє удосконаленню організації дослідження складних систем. Метою синергетичної парадигми виступає забезпечення цілісного уявлення про світ, про закони розвитку природи, суспільства і людини. Здійснюється аналіз сучасних поглядів на поставлену проблему.

Ключові слова: синергетика, міждисциплінарний підхід, освіта, наука, знання.

Процеси глобалізації вимагають від наукової та політичної еліти радикального перегляду інтелектуальної, науково-освітньої сфери. Адже розвиток "ноосфери" та включення в неї "техносфери" передбачає поєднання різних наук. В минуле відходить принцип моноваріативності, починається переосмислення засадничих та смислових орієнтирів як фундаментальних, так і нових наук. Це особливо важливо сьогодні, коли руйнуються кордони, і глобальне суспільство заявляє про себе як про єдиного актора на планеті. Відбувається інтенсивна зміна усталених соціальних кодів людського життя, утворюючи його нові системи і форми. Відтак особливої ваги набуває дослідження надскладних систем, що актуалізує синергетичну парадигму, яка, в свою чергу, зосереджує дослідницьку увагу на аспектах самоорганізації. Синергетичні методи в науках найбільш ефективні при враховуванні їх інтегральних характеристик та закономірностей, що не означає простого калькування, без огляду на їхню специфіку. Включення синергетичної методології до взаємодії з іншими науками свідчить про докорінну зміну парадигм, обумовлену запитом на нову методологію. Поліваріативність, трансдисциплінарність та інтердисциплінарність, цілісність і нові можливості для методологічної рефлексії показують відповідність даному запиту синергетики.

Проблематика синергетичної методології та включення її в процес соціально-філософського та соціокультурного пізнання в різних аспектах розглядається в працях вітчизняних та іноземних вчених, зокрема І. Пригожина, В. Кременя, В. Ільїна, А. Гальчинського, І. Добронравової, Г. Хакена, В. Буданова та ін.

Включення синергетики в створення нової наукової картини світу унеобхіднює завдання залучення їх креативу в дослідження з навчальних практик і процесів мислення. Реалізація креативних і методологічних потенцій синергетики допоможе зрозуміти, які підходи до навчання, які нові принципи допоможуть забезпечити стрімкий розвиток науки у майбутньому. В умовах "тріумфу ноосфери" (С. Курдюмов), включення синергетичних рефлексій в методологічний інструментарій філософії знання сприятиме розвитку продуктивного мислення.

У статті поставлено за мету узагальнити, систематизувати та поглибити розуміння розвитку сучасних соціальних інститутів, зокрема науки та освіти, що має важливе значення для формування інноваційних стратегій мислення і практики в процесі пізнання і освоєння світу.

Емерджентний характер соціальних, культурних і економічних процесів, перманентні фінансові кризи, рецесії, депресії зумовили необхідність перегляду засадничих принципів організації функціонування суспільства. В науковому дискурсі другої половини ХХ століття спостерігається, зокрема, переосмислення принципу "розвитку", що обумовило формування нової методологічної парадигми, яка базується на теорії самоорганізації складних систем. Посилення інтересу до зазначених проблем унеобхіднює перехід до постнекласичної науки з її характерними особливостями.

Трансформації традиційної методологічної парадигми детермінуються використанням наукових знань в усіх сферах соціального життя, зміною характеру наукової діяльності, пов'язаною з революцією в засобах зберігання і отримання знань. "Поряд з дисциплінарними дослідженнями на передній план все більше виходять міждисциплінарні і проблемно орієнтовані форми дослідницької діяльності. Якщо класична наука була орієнтована на досягнення вузького, ізольованого фрагменту дійсності, який виступав в якості предмета тієї чи іншої наукової дисципліни, то специфіку сучасної науки кінця ХХ століття визначають комплексні дослідницькі програми, в яких беруть участь спеціалісти різних галузей знання. Організація таких досліджень багато в чому залежить від визначення пріоритетних напрямків, їхнього фінансування, підготовки кадрів та ін. В самому ж процесі визначення науково-дослідницьких пріоритетів поряд з власне пізнавальними цілями все більше роль починають відігравати цілі економічного і соціально-політичного характеру" [7], – зазначає В. Стьопін.

Виявлення даних цілей взяла на себе синергетика – міждисциплінарний напрям наукових досліджень, основа якого полягає у вивченні процесів самоорганізації систем. Термін "синергетика" походить від грецького "synergia" ("syn" – "разом", "ergos" – "дія"), і означає "спільна дія". Синергетика відображає

необхідність співпраці фахівців з різних галузей знань для розробки синергетичного підходу до організації дослідження складних систем. Сьогодні міждисциплінарні потенції синергетики дозволяють плідно використовувати її методи у стратегічному плануванні, в ефективному розв'язанні глобальних проблем сучасності та пошуку альтернативних варіантів подальшого розвитку людської цивілізації, у визначенні нових горизонтів соціально-гуманітарних дисциплін [8, с. 10].

Необхідно зазначити, що сучасне окреслення синергетичної тенденції в науці пов'язує із фактом світу як цілісності, який включає людину. Тим самим цей світ постає однією з найбільш обґрунтованих моделей світобачення, створюваних природознавством другої половини ХХ ст. А також необхідно враховувати систематизацію накопичених знань та їх раціонального синтезу. У глобалізованому суспільстві синергетичний підхід здатний розв'язати низку надскладних проблем, пов'язаних із організацією світового суспільства, різними сферами його життєдіяльності. “В синергетиці самоорганізація складної системи розглядається як утворення (за рахунок впорядкування руху елементів середовища) нового цілого, значно більшого за масштабами, ніж ці елементи” [3], – зазначає І. Добронравова. Саме тому синергетика є міждисциплінарним комунікативним зв'язком, що забезпечує уможливлення єдиного інформаційного простору. Водночас вона надає можливість людству усвідомити нелінійність, багатофакторність, ймовірність сучасного світу, поліваріантність шляхів його розвитку і неможливість опису його в межах класичних теорій і моделей, що дають “лінійне уявлення” та формують “лінійне мислення”. Крім того, саме синергетика здатна сприяти взаємопроникненню гуманітарних та природних дисциплін, суттєвому посиленню міждисциплінарних зв'язків між науками.

У парадигму синергетичного підходу і синергетичного мислення з необхідністю входить освіта як цілісна, складноорганізована, поліфункціональна система. Сам онтологічний статус феномену освіти, надзвичайно важливого соціального інституту, завдяки якому людство отримує можливість забезпечувати процеси збереження, накопичення і передачі надбань матеріальної і духовної культури від одного покоління до іншого, передбачає необхідність належного логіко-методологічного забезпечення продуктивного процесу її розвитку і діяльності. Принципово нова якість сучасного суспільства вимагає не тільки нових цілей і методів пізнання, а й нового підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності. В силу чого соціальна філософія перебуває сьогодні в пошуках ефективних теоретичних і методологічних засад, здатних сприяти виходу на новий рівень розуміння сутнісного знання і мислення в контексті необхідності їх трансформації.

Одним з перспективних напрямків досліджень у соціальній філософії сьогодні стає вивчення шляхів можливого застосування положень і принципів синергетики як методологічної основи пізнання, насамперед пізнання складаних систем. Застосування принципів і положень синергетики у сфері пізнавальних практик відкриває можливість побудови нової

епістемної парадигми та ефективної методології мисленнєвої діяльності. Потреба в них уявляється тим більш необхідною, оскільки пошук систем знання, які б відповідали змінам, що відбуваються у суспільстві, привів до формування нової пізнавальної парадигми, яка саме і бере за основу принципи фундаментальності, людяності, цілісності [9, с. 96].

Метою цієї парадигми виступає забезпечення цілісного уявлення про світ, про закони розвитку, які є спільними для природи, людини і суспільства. Цілісне ж світорозуміння і формування сучасного наукового світогляду саме і може забезпечити синергетика, сутність якої полягає у відновленні цілісного світобачення. Цілком очевидно, що без формування такого світобачення і світорозуміння, без принципово нових підходів до організації та здійснення пізнавальної діяльності система науки не може відповідати своєму призначенню з належної підготовки людини до успішного життя й діяльності в умовах глобальної кризи. Як зазначає відомий дослідник проблем синергетики Р. Баранцев, “наука несе немалу частину відповідальності за гостроту кризи, яку ми переживаємо, виявившись не в змозі ні передбачити, ні розв'язати назрілі проблеми” [2, с. 34]. Вчений наголошує: “Претендуючи на однозначну визначеність, безумовну об'єктивність, граничну повноту опису, традиційна наука відривалася від життя з його гнучкістю, відкритістю, свободою волі” [2, с. 34]. Суспільство ж все більше потребує підготовки людей, здатних подолати цю кризу.

Проте сьогодні зрозуміло, що підготовка таких фахівців неможлива в межах традиційної навчально-освітньої парадигми. “У новій парадигмі навчання не може бути викладанням готових істин. Пошуки, сумніви, переживання повинні супроводжувати навчання, залучаючи до цього процесу всіх учасників... Для цього необхідно, щоб викладач спирався не стільки на книжкове знання, доповнене особистим досвідом, скільки на своє власне, вистраждане у творчих пошуках, можливо підкріплене і вирівняне книжковою інформацією. Необхідно, але недостатньо, бо вимагає ще зацікавленості участі аудиторії у русі думки” [2, с. 34]. Саме цей “рух думки” виступає визначальною умовою розуміння наукового матеріалу, оскільки без його осмислення і розуміння навчання взагалі втрачає сенс. Ця теза цілком і повністю співзвучна з твердженням М.К. Мамардашвілі, який був переконаний: доки людина здійснює акт порівняння зовнішніх предметів, які не мають до неї відношення, і не залучає саму себе до акту порівняння – вона не мислить [4, с. 18].

Наведені проблеми характеризує Р. Акоф, котрий вважає: “Якщо навчання не має внутрішньої цінності для людини, тобто вона не отримує задоволення в його процесі, воно стає тягарем. Якщо людину примушувати вчити щось, чого вона не бажає знати, навчання втрачає внутрішню цінність і значною мірою втрачає ефективність” [1, с. 195]. Безсистемні й безцінні, часто квазінаукові витвори окремих теоретиків від освіти мало чого давали й дають реальній навчально-пізнавальній практиці. Тому і зміст освіти, й особливо використовувані технології залишаються орієнтованими на викладання певної суми знань. Фактичне примушування студентів засвоїти її незалежно від того,

чи становлять ці знання для них ту саму “внутрішню цінність”, постає негативним фактором. Ці обставини також зумовлюють підвищений інтерес до можливостей теорії самоорганізації й саморозвитку систем, правильне, глибоко обгрунтоване і дидактично вивірене застосування положень якої в системі освіти може успішно допомогти у розв’язанні розглянутих проблем за рахунок відомого синергетичного ефекту.

Складна “відкрита” система, зазначається в синергетиці, яка перебуває під впливом зовнішніх діянь матеріального, енергетичного чи інформаційного характеру, постійно розвивається, набуваючи нових форм і якостей, прагнучи до усталених станів рівноваги. Студент являє собою таку відкриту систему, що перебуває в полі інтенсивного впливу величезної кількості різноманітних чинників об’єктивного і суб’єктивного характеру. Адже, як цілком справедливо писав в свій час Х. Ортега-і-Гассет, “кожен з нас складається наполовину зі свого “я” і наполовину з того середовища, в якому він живе. Коли середовище сприяє прагненням нашого “я”, ми повністю реалізуємо себе. Те середовище, яке перебуває всередині нас, завжди відгукується луною на ворожість зовнішнього середовища, сприяє неперервному розпаду нашої особистості, примушує нас вести постійну боротьбу із самим собою” [5, с. 143]. За словами філософа, “такий стан пригнічує нас, заважаючи всебічному розвитку нашої особистості та більш повному розкриттю всіх її здібностей” [5, с. 147].

Таким чином, синергетика постає як важливо наукова парадигма, здатна відповісти на виклики сучасності. Згідно з науковою концепцією В. Стюпіна, синергетична парадигма конструє власну специфічну оцінку місця і ролі у Всесвіті нерівноважних і невідворотних процесів та їх співвідношення з рівноважними, зворотними процесами. Акт творення відбувається “на всіх рівнях, чи то рівень макроскопічної фізики, рівень флуктуації або мікроскопічний рівень, джерелом порядку є нерівноважність. Нерівноважність є тим, що породжує порядок з хаосу” [6, с. 357], – наголошують І. Пригожин та І. Стенгерс. Відповідно, синергетика є радикальною парадигмальною трансформацією у природничих науках відбуваються зміни і в соціальних науках.

У сучасних соціально-філософських дискурсах відбувається перегляд наявних підходів до соціальних інститутів. Одним з представників нової парадигми знання і навчання був М. Фуко, який радикально переосмислює значення і характер сучасних йому інститутів освіти. У своїй праці “Влада і покарання” М. Фуко досліджує історичний відрізок часу між 1757 і 1830 роками – період заміни катувань злочинців контролем за ними на основі правил в’язниці. Він відзначає, що покарання стало більш раціоналізованим. Нова система правил була більш регулярною, більш ефективною, більш постійною і більш деталізованою. Нова система створювалася з метою посилення покарання, внаслідок чого з’явилася нова технологія влади і покарання. Вона була більш різноманітною, більш ефективною, більш бюрократизованою у порівнянні з катуваннями (тортурами). Але, що найголовніше, вона була більш безособовою і вимагала стеження вже не тільки за злочинцем, але й за всім

суспільством. У той же період з’являється і система шкільних установ. Прикладом останніх можна вважати “школу Гобеленів”, де майбутніх майстрів ткацької справи навчали професії. Дисциплінарна влада у школах зокрема включала в себе три інструменти: ієрархічне спостереження, або здатність офіційних інстанцій охоплювати всю сферу свого контролю одним поглядом; здатність виносити нормалізуючі судження і карати тих, хто порушує норми (про людину можуть судити в негативному аспекті і навіть покарати через причини тимчасових відхилень у правилах (запізнення), діяльності (неуважність), поведінці (неввічливість)); здатність спостереження за суб’єктом і винесення суджень про людей і їх поведінку. При цьому останній інструмент дисциплінарної влади включав у себе два попередніх [10].

Не обмежуючись негативним ставленням до зміцнення дисциплінарного суспільства, М. Фуко вбачав у ньому і позитивні моменти: дисципліна необхідна у військовій галузі, так само як і на виробництві. Тим не менш недопустиме поширення сфери дисципліни, коли вона, наприклад, переносилася на державну сферу, тим самим перетворюючи все суспільство в об’єкт дисципліни. Це дало поштовх до зародження нових галузей знання. Люди почали розглядатися в якості об’єктів пізнання. Так з’явився новий науковий дискурс. Наведені міркування привели мислителя до висновку, що гуманітарні науки, які всього за сто років піднесли особу, вирости з дисципліни, яка обмежувала людину. У цій та інших своїх працях М. Фуко розвиває тему неадекватності об’єктивному стану справ сучасної йому системи освіти [10].

Таким чином, в сучасній науці і філософії актуалізується завдання залучення синергетичного підходу до вивчення сучасної освіти і науки. Увага дослідників концентрується на дослідженні оптимальних форм організації навчально-пізнавального процесу, які б були релевантними та нешкідливими по відношенню до психіки учнів, а також відповідали на виклики сучасності. Через специфіку вирішення даних проблем синергетикою саме ця галузь гуманітарного знання починає розглядатися як одна з оптимальних парадигм сучасної соціальної філософії.

Список використаних джерел

- 1.Акоф Р.Л. Основы исследования операций /Акоф Р., Сасиени М.; [Пер. с англ]. – М. : “Мир”, 1971. – 356 с.
- 2.Баранцев Р.Г. Синергетика в современном естествознании /Р.Г. Баранцев. – М. : УРСС, 2003. – 144 с.
- 3.Добронравова І.С. Синергетика як нове світобачення [Електронний ресурс] /Добронравова І.С. – Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/synerg.html>. – Назва з екрану.
- 4.Мамардашвили М.К. Формы и содержание мышления (К критике гегелевского учения о формах познания) /Мамардашвили М.К. – М. : Высшая школа, 1968. – 191 с.
- 5.Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы. Эссе о литературе и искусстве: Сб. / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Радуга, 1991. – 639 с.
- 6.Пригожин И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Пригожин И., Стенгерс И. – М., 1986. – 465 с.
- 7.Степин В.С. Философия науки и техники [Электронный ресурс] /В.С. Степин, В.Г. Горохов. – Режим доступа: <http://www.philosophy.ru/library/fnt/10.html>. – Название с экрана.
- 8.Хакен Г. Синергетика /Хакен Г. /Пер с англ. – М. : Мир, 1980. – 318 с.
- 9.Филиппов В.М. Место фундаментального

естественнонаучного образования в новой образовательной парадигме / Филиппов В.М. // Вестник РУДН. – Серия: Фундаментальное естественнонаучное образование. – 1995. – № 1. – С. 91-98.

10 Фуко М. Археология знания / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 1996. – 208 с.

References

1. Akof R.L. Osnovy issledovaniya operatsiy / Akof R., Sasyeny M.; [Per. s anhl.]. – М.: “Мир”, 1971. – 356 с.
2. Barantsev R.H. Synerhetyka v sovremennom estestvoznaniy / R.H. Barantsev. – М.: URSS, 2003. – 144 с.
3. Dobronravova I.S. Synerhetyka yak nove svitobachennya [Elektronnyy resurs] / Dobronravova I.S. – Rezhym dostupu: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/synerg.html>. – Nazva z ekranu.
4. Mamardashvily M.K. Formy u sodержanye myshleniya (K krytyke hehelevskoho ucheniya o formakh poznaniya) / Mamardashvily M.K. – М.: Vysshaya shkola, 1968. – 191 s.
5. Orteha-y-Hasset Kh. Dehumanizatsiya yskusstva y druhye raboty. Esse o lytérature y yskusstve: Sb. / Kh. Orteha-y-Hasset. – М.: Raduha, 1991. – 639 s.
6. Pryhozhyn Y. Poryadok yz khaosa. Novyy dyaloh cheloveka s pryrodoy / Pryhozhyn Y., Stenhers Y. – М., 1986. – 465 s.
7. Stepyu V.S. Fylosofiya nauky y tekhniky [Elektronnyy resurs] / V.S. Stepyu, V.H. Horokhov. – Rezhym dostupa: <http://www.philosophy.ru/library/fnt/10.html>. – Nazvanye s ekranu.
8. Khaken H. Synerhetyka / Khaken H. / Per s anhl. – М.: Myr, 1980. – 318 s.
9. Fylyppov V.M. Mesto fundamental'noho estestvennonauchnoho obrazovaniya v novoy obrazovatel'noy paradyhme / Fylyppov V.M. // Vestnyk RUDN. – Serya: Fundamental'noe estestvennonauchnoe obrazovaniye. – 1995. – # 1. – S. 91-98.
10. Фуко М. Археология знания / М. Фуко. – К.: Ника-Центр, 1996. – 208 с.

Sakun A. V., candidate of philosophical sciences, associate professor, leading research worker of Institute of gifted child НАПН Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Creativity of Synergetics in the Development of Modern Education

The paper reveals the problem of inclusion of synergetics in the formation of modern social institutions - science and education. It is shown that synergetics helps to improve the organization of complex systems research. The aim of a synergistic paradigm is to provide a holistic view on education, the principles of development, society and human. The analysis of modern points of views on the problem is performed.

Keywords: synergetics, interdisciplinary approach, education, science, knowledge.

Сакун А. В., кандидат философских наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института одаренного ребенка НАПН Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Креатив синергетики в развитии современного образования

В статье рассматривается проблема включения синергетики в формирование современных социальных институтов - науки и образования. Показано, что синергетика способствует усовершенствованию организации исследования сложных систем. Целью синергетической парадигмы является обеспечение целостного представления об образовании, о законах развития природы, общества и человека. Осуществляется анализ современных взглядов на поставленную проблему.

Ключевые слова: синергетика, междисциплинарный подход, образование, наука, знание.

* * *

УДК 1(082.2)

Dadashova S. N.

graduate student, Department of History of Philosophy and Cultural Studies of the Baku State University (Azerbaijan, Baku), samira_889_87@mail.ru

ISLAMIC VIEW ON FEMINISM'S BIOETHICS: REPRODUCTIVE RIGHTS IN ABORTION & SURROGATE MOTHERHOOD

In this article I attempt to examine ethic issues of great importance, namely, reproduction rights in abortion and surrogate motherhood. The article, written basically owing to the work of Stephen Satris and Dariusch Atighchi's examination

of given problem, and, of course, Sacred Gur'an, considers feminist stance in mainstream bioethics of reproduction and Islamic criticism of it. My purpose is to show how the incompatibility of Islam with feminism is profound in main bioethical questions concerning women. It is not just a disagreement about what sort of rights should be accorded to women. Islam and feminism have contradictory views on the most fundamental issues in bioethics and social philosophy.

Keywords: Islam, feminism, bioethics, reproduction, abortion, surrogacy, morality.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Introduction. The bioethics movement was triggered in the 1960s by protest against gross abuses of medical authority such as the Nazi doctors' experiments. At the same time so-called second-wave feminism took hold. Feminism is the only serious, coherent, and universal philosophy that offers an alternative to patriarchal thinking and structures. Feminists believe in a few simple tenets. They believe that women are human beings, that two sexes are equal in all significant ways, and that this equality must be publicly recognized [1, p. 120]. Feminism addressed a wide-range of issues related to social and legal injustices, family, sexuality, work and, of course, reproductive rights. They examined the abortion debate, the reproductive inventions, and other “women-centered” questions in medical ethics [2, p. 12–13].

First of all, medical ethics are based on the moral, religious and philosophical ideals and principles of the society in which they are practiced. Not surprisingly then, what is ethical in one society might not be so in another. In the Muslim society ethics including bioethics are based on Islamic theology and the Shari'a – Islamic law.

Although Islam and feminism are not completely without common ground, the values and principles of Islam and feminism are generally contrary. The feminist idea that traditional gender roles are to be eliminated is opposed by the Islamic idea that the primary role of woman is that of wife and mother [3, p. 232]. Islam stated that women and men are equal in status and prestige, and that nothing detracts women. Allah (be He Exalted) says:

“O mankind! Reverence your Guardian-Lord, who created you from a single person, created, of like nature, His mate, and from them twain scattered (like seeds) countless men and women” {9, Al-Nisa' 1}.

Gustave Le Bon, the well-known French thinker stated in his work *“The Arab Civilization”*: “Islamic virtuous deeds are not limited to honoring and respecting women, but rather, we can add that Islam is the first religion to honor and respect women”.

Does a Fetus have the Right to Life?

The Qur'an and the traditions of the Prophet Muhammad (peace be upon him) have laid down detailed and specific ethical guidelines on various medical issues. The Qur'an itself contains a surprising amount of accurate detail on human embryological development, which informs discourse on the ethical and legal status of the embryo and fetus before birth. Respect for the person in Islam is not restricted to the existing human being but also extends to the fetus before birth.

The view that abortion is with rare exceptions, seriously immoral has received support not only in religion, but also in the recent philosophical literature. No doubt however many philosophers including some feminists believe that the position against abortion is a symptom of irrational religious dogma. But we have to take into consideration that women are represented on both sides of the abortion issue.